

FRANE PETRIĆ O EMPEDOKLU PJESNIKU: PETRIĆ I ACASTOS, NASTAVAK DRUGI

HEDA FESTINI

Rijeka

UDK 1 Petrić, F.
1 Empedoklo
1(091) (497.5) "15"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 28. 10. 2010.
Prihvaćen: 12. 7. 2012.

Sažetak

U članku se raspravlja o Petrićevoj kritici Aristotelove tvrdnje da Empedoklo nije pjesnik nego fiziolog, izloženoj u sedmoj knjizi *La deca disputata* (1586). Prema Petriću, Aristotel nije dokazao da Empedoklo nije bio oponašatelj. Uz to je forma, a ne materija ono što određuje pjesnika (i fiziologa), dok aristotelizam određuje Empedokla kao fiziologa upravo po materiji. Petrić također odbacuje Aristotelovu ocjenu da Empedoklo nije koristio pripovijedanje.

Kad se Petrićeva gledišta o Empedoklu pjesniku usporede s ranije definiranim modelima Platonove koncepcije o dobrome i lijepome, slijedi: 1. Petrić se zalaže za aristotelizaciju Platona kad insistira da je za pjesništvo ključna forma, a ne materija; 2. Petrić brani poučno pjesništvo zato što može poslužiti javnoj koristi, čime se potvrđuje njegova naklonost prema utilitarizmu.

Ključne riječi: Petrić, Empedoklo; poučno pjesništvo, aristotelizacija Platona, utilitarizam

Uspoređujući u prijašnjim pristupima neka Petrićeva djela s naša tri modela Platonove koncepcije o dobrome i lijepome, ustanovila sam da je Petrić uvijek najbliži izvornom Platonu (modelu P), no sve više podataka nalazimo u prilog modelu Acastos I, a uvijek najmanje modelu Acastos II.¹ U prethodnom uspoređivanju posebno sam naglasila da Petrić ne odstupa od

¹ Heda Festini, »Frane Petrić i Acastos, nastavak prvi«, *Filozofska istraživanja* 30 (2010), pp. 451–456.

nekih Aristotelovih stavova, nego ih čak i naglašava, što opravdava uvodnje još jednog modela – aristoteliziranog Acastosa (AAcastos). U tom pravcu naročito ide Petrićevo isticanje podrijetla njegova najvažnijeg termina u poetici – *la maraviglia* – jer njegovo rodonačelnništvo otvoreno pripisuje Aristotelu.

I ovaj put će analiza biti usmjerena na Petrićevo djelo *Della poetica*, ali na sedmu knjigu »Je li Empedoklo bio manji ili veći pjesnik od Homera« u *La deca disputata*, drugom dijelu Petrićeva djela *Della poetica*.² Na nju će se primijeniti usporedba s ranije korištenim modelima, osobito s modelima P i AAcastos, te s ranije dokazanom Petrićevom sklonosti k utilitarizmu.³

Petrić o Empedoklu pjesniku

Petrić počinje od Aristotelova suda iz njegove *Poetike* o Homeru i Empedoklu da među njima nema ništa zajedničkoga osim stihova, ali da se Homer može smatrati pjesnikom, dok je Empedoklo fiziolog (129). Petrić raspravlja značenje te rečenice s tezom da je Aristotel, izgleda, mislio kako ništa ne doprinosi tome da Empedoklo bude pjesnik ukoliko je imao s pjesnikom Homerom zajedničko stihove, a nije imao oponašanje. Druga važna Petrićeva teza jest, da su neki Aristotelovi komentatori zbog toga prognali iz carstva pjesništva mnoge ranije i kasnije poznate ličnosti, koje su nalik Empedoklu pisali u stihovima o prirodi, znanostima ili povijesti. On ističe da su takvi sudovi prevladali i u njegovo vrijeme, pa pri tome rado negativistički citira svojeg suvremenika Lodovica Castelveta.⁴

Zato se odlučuje, kako on kaže, na »vaganje« Aristotelovih riječi, ali ne preko autoriteta, nego s »razlogom« (131). Njemu se čini da Aristotelova

² Francesco Patrizi da Cherso, *Della poetica*, volume II, edizione critica a cura di Danilo Aguzzi Barbagli (Firenze: Istituto Nazionale di studi sul Rinascimento, 1969), *La deca disputata*, »Libro settimo. Se Empedocle fu poeta minore o maggiore di Omero«, pp. 129–145.

³ Ovaj se put pravi usporedba samo s dva modela: P i AAcastosom, te se nadolazi i na neke Petrićeve sklonosti utilitarizmu. Model P predstavlja Platonovu etiku vrline u sklopu koje je ljepota put do dobra. AAcastos je model koji cilja na veliku aristotelizaciju Platona, pa u tom smislu veza Platona i Aristotela nije samo oksimoronskog značaja. Za Petrića je u svezi njegova ključnog pojma *la maraviglia* u *Poetici* odlučujući baš Aristotel, što je pokazano u članku: »Frane Petrić i Acastos, nastavak prvi«, *Filozofska istraživanja* 30 (2010), pp. 451–456. Što se tiče Petrićeve sklonosti utilitarizmu, upućujem na članak: »Tragom utilitarizma u F. Petrića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 30/59–60 (2004), pp. 59–67.

⁴ Patrizi, »Libro settimo. Se Empedocle fu poeta minore o maggiore di Omero«, pp. 130, 138, 139, 144.

rečenica ne pokazuje da je Homer bio oponašatelj, a Empedoklo – nije. Čak mu se čini da Aristotel uopće nije pokazao da je svako pjesništvo oponašanje i, uopće, nije objasnio što je oponašanje (131). A treba poći otuda da slobodno istraživanje razloga bude suoblikovano činjenicama i od činjenica potvrđeno (132).

Osim toga na nekim drugim mjestima Aristotel kaže suprotno, tj. da Homer u velikim dijelovima *Ilijade* nije oponašatelj, stoga ni pjesnik, a Empedoklo ipak jest (132, u *Retorici*). U tom smislu Aristotel na još tri mjesta spominje Empedokla (133). Ono što daje stvarima snagu prema Aristotelu, Platonu i svim filozofima, po Petrićevu mišljenju, jest oblik, a ne materija. Međutim, svi ti kritičari pripisivali su Empedoklu da nije pjesnik po materiji, dok je po obliku upotrebljavao stihove. Isto tako tvrdili su da je bio pjesnik po materiji, pa je trebao upotrebljavati pripovijedanje, što nije učinio za razliku od Homera. Odgovor je Petrićev kako ima puno pjesnika koji to jesu i bez korištenja pripovijedanja, a Empedoklo je upotrebljavao pripovijedanje i ne samo da je bio pjesnik, nego i ne manji od Homera.⁵ Makrobije je dokazao da je Empedoklo koristio pripovijedanje (134), no ne samo to, Petrić kaže da je Empedoklovo pripovijedanje kompletnije od Homerova (134–138). Nakon toga on prelazi na navođenje triju razloga koji su potakli kritičare na tako oštru osudu Empedokla:

1. filozofi su odavno utvrdili da znanosti i umjetnost pripadaju onome što je bilo, tj. povijesti pa se ne mogu izražavati pjesničkim riječima (138, po Castelvetro);
2. nije pjesnik onaj kojemu to nije posao, tj. koji ne pruža zabavu po sličnosti istini;
3. pjesništvo zabavlja prosti puk (139).

U svezi s tim Petrić zapravo pokazuje kako se sasvim krivo prosudilo Lucana i Dantea (139). U odnosu na prvi razlog on nalazi protutežu među mnogim poznatim pjesnicima i zato zaključuje da je on lažan (140–141). Isto tvrdi i za drugi razlog jer je silogizam lažan (141–142). U odnosu na treći razlog on opet nalazi protuprimjere, kao što su Melanopo, Ante, Tamira, Orfej, Musej (142), smatrajući da mnoštvo djelā nije bilo za zabavu mnoštva, nego za pouku (Lino, Orfej, Eumolpo). Osim toga nije istinito da Empedoklo svojim pjesništvom nije zabavljao (144).

⁵ Francesco Patrizi da Cherso, *Della poetica*, volume III, edizione critica a cura di Danilo Aguzzi Barbagli (Firenze: Istituto Nazionale di studi sul Rinascimento, 1971), La deca semisacra, »Libro secondo. De' poemi allegorici di natura«, pp. 385–390, na p. 385.

Navodeći na kraju Castelveta, Petrić stiže do svojeg omiljenog utilitarnog gledišta – zašto se ne bi pjesnički u stihovima objašnjavalo i to za javnu korist u zajedničkom životu, što bi, možda, svima koristilo, čak više od pukog navođenja zakona i izreka (145).

Usporedba s modelima Platonove koncepcije o dobru i lijepome

Prelazimo na usporedbu s najavljenim modelima.

Kao i obično, i ovaj put Petrić često povlađuje Platonu na utuk Aristotelu, jer smatra da ni iz čega ne slijedi Aristotelova tvrdnja da je Empedoklo više fiziolog nego pjesnik, dok se Homer više pridržava oponašanja, za razliku od Empedokla. Naime Petrić kaže, prvo, da Aristotel nije dokazao čak ni putem vjerojatnosti, niti znanstveno, a još je manje dokazao da je svako pjesništvo oponašanje, jer ga nije ni opisao, niti definirao (131). Zapravo, misli Petrić, Aristotelova rečenica o Empedoklu, udaljuje se od istine i razloga (137), pa zato on ustraje na Platonovu autoritetu (135), jer Platon je za njega uvijek velik (136). Izgleda da upravo ta sedma knjiga *La deca disputata* ide u prilog Petrićeva vraćanja Platonu, a manje podsjeća na glavni element modela Acastos I, tj. na veći naglasak na estetici na uštrb etike. Petrić zapravo jako naglašava etičku stranu. To se vidi iz definitivne uloge koju pripisuje pjesništvu, što smo već naglasili, a što će se još pregnantnije očitovati u razmatranju njegova stava prema divoti / divljenju.

U prilog povezanosti nekih Petrićevih gledišta s modelom Acastos (aristotelizirani Acastos) najprije ide njegovo naglašavanje teze da Aristotelova škola, kao i Platonova, zajedno s većinom ostalih filozofa tvrde, da je oblik, a ne materija ono što, uglavnom, tvori stvari, pa zbog toga ne stoji tvrdnja da Empedoklo nije bio po materiji pjesnik, a ukoliko je po obliku koristio stih, to ga ne čini pjesnikom (133). Isto tako Petrić dovodi u sumnju tvrdnju da Empedoklo nije upotrebljavao pripovijedanje, pa ga zbog toga može tretirati kao nikakva pjesnika, jer, kaže Petrić, Empedoklo je pripovijedao u skladu s Aristotelovim učenjem, i to zato što je stvorio kompoziciju o cjelokupnom svemiru oponašanjem akcije (136). Osim toga on dodaje kako su svi koji su više cijenili Empedokla zapravo slijedili Aristotelovo učenje. Prema tome Petrić uzima Aristotela za dokaz svojih tvrdnji.

Moglo bi se reći da je Petrić u toj knjizi na najjasniji način razotkrio svoje pravo, najdublje gledište – nije pjesništvo vrhunac čovjekova dostig-

nuća kojem treba težiti, nego treba težiti onome što se pomoću pjesništva, kao najupečatljivijega, postiže. Zato on naglašava misteriozni i alegorijski vid pripovijedanja, kakav je i Empedoklov (134–135), koji nije samo spjev riječi nego više činjenica (136). Zato on zapravo brani poučno pjesništvo jer se u stihovima lakše pamte zakoni i pouke, a takvu su funkciju imali i Hesiodovi stihovi koji su davali obavještenja o dobrom životu (144). Zbog toga Petrić uopće tvrdi da se znanost i umjetnost mogu, u stvari, pjesnički objasniti, kako bi se bolje upamtili (145).

Osim što se može reći da se tu očituje veći priziv na etiku, pa je prema tome još uvijek prisutan snažan utjecaj Platona, istovremeno ne treba gubiti iz vida da se tu i opet nazire nama od prije poznata Petrićeva naklonost prema utilitarizmu. A njegova apoteoza divoti / divljenju nije uspjela mimoići neizravno službovanje poučnog pjesništva njegovoj etičkoj teoriji.

FRANE PETRIĆ DELL'EMPEDOCLE POETA: PETRIĆ E ACASTOS, PARTE SECONDA

Riassunto

Nell'articolo si discute della critica che Petrić mosse all'affermazione di Aristotele che Empedocle non fosse poeta bensì fisiologo, tesi esposta nel libro settimo de *La deca disputata* (1586). Secondo Petrić, Aristotele non ha dimostrato che Empedocle non era stato imitatore. Inoltre, è la forma a definire il poeta (e il fisiologo) e non la materia, mentre l'aristotelismo definisce Empedocle come fisiologo proprio attraverso la materia. Petrić respinge anche quel giudizio di Aristotele secondo cui Empedocle era ricorso alla narrazione.

Quando il giudizio di Petrić su Empedocle viene messo a confronto con i precedenti modelli riguardanti la concezione platonica del bene e del bello, risulta che: 1. Petrić sostiene l'aristotelizzazione di Platone quando insiste che per la poesia è essenziale la forma, non la materia; 2. Petrić difende la poesia edificante per la sua utilità pubblica, il che conferma la sua inclinazione all'utilitarismo.

Parole chiave: Petrić, Empedocle; poesia edificante, Platone aristotelizzato, utilitarismo